

Atıf (cite): Yıkılmış, Sezergül. (2025). Genel Sözlükler ve Terim Sözlüklerinde Matematik Terimlerinin Tanımlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış: Çember, Piramit ve Yamuk Örnekleri, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, Sözlüklerde Tanımlama (Anlamlandırma) Sorunları Özel Sayısı, 502-527 doi: 10.48147/dada.1732479

Genel Sözlükler ve Terim Sözlüklerinde Matematik Terimlerinin Tanımlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış: Çember, Piramit ve Yamuk Örnekleri¹

Sezergül YIKMIŞ²

Genel Sözlükler ve Terim Sözlüklerinde Matematik Terimlerinin Tanımlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış: Çember, Piramit ve Yamuk Örnekleri

Öz

Sözcük listeleri üzerine kurulan sözlüklerde amaç sözcüğün ne olduğunu açıklayan tanıma erişmek ve dil hâkimiyetini tamamlamaktır. Bunu sağlayan anlamsal bilgi sözlüğün iç yapısında yer alan tanımlardır. Bu önemli konum tanımın “ne” olduğu değil “nasıl” olması/yapılması gerektiği üzerinde durulmasını gerekli kılmıştır. Alan yazını taraması tanımda bulunması gereken özellikleri araştıran çok sayıda çalışma yapıldığını göstermektedir. Tanımlama ölçütleri ile ilgili çok sayıda özellik belirlenmiştir. Bu özellikler en genel ifadeyle sözlük kullanıcısının anlamını bilmediği bir sözcüğü etkin söz varlığına taşınmasına kadar olan süreç için gerekli olan tüm durumlardır. Bu çalışmada elde edilen verilerden hareketle Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü; Türk Dil Kurumunun (TDK) Güncel Türkçe Sözlük, Matematik Terimleri Sözlüğü, Geometri Sözlüğü’nde yer alan “çember”, “piramit” ve “yamuk” terimlerinin tanımlarından hareketle genel sözlükler ve terim sözlüklerinde yer alan tanımlama farklılıkların neler olduğuna, tanımları iyi tanım olmaktan uzaklaştıran durumlara ve bunlardan kaynaklı kullanıcıların yaşayacağı kısıtlılıkların neler olduğuna dair bir betimleme denemesi yapılacaktır.

Anahtar Sözlüksözlük, sözlük birim, tanım, tanım tipolojileri, içlemsel tanım

A Comparative Look At The Definitions Of Mathematical Terms In General Dictionaries And Terminology Dictionaries: Examples Of Circles, Pyramids, And Trapezoids

Abstract

The purpose of dictionaries based on word lists is to provide definitions that explain what a word means and to complete language mastery. The semantic information that achieves this is provided by the definitions contained within the dictionary. This important position requires that the focus be on “how” the definition should be rather than “what” it is. A review of the literature shows that numerous studies have been conducted to investigate the characteristics that should be included in a definition. Many characteristics related to definition criteria have been identified. These characteristics, in the most general sense, are all the conditions necessary for the process of transferring a word whose meaning is unknown to the dictionary user into active vocabulary. Based on the data obtained in this study, the Turkish Science Terminology Dictionary compares the definitions of the terms “circle,” “pyramid,” and “trapezoid” in the Turkish Language Institution's (TDK) Contemporary Turkish Dictionary, Dictionary of Mathematical Terms, and Dictionary of Geometry.

Key words: Dictionary, dictionary unit (lexeme), definition, definition typologies, analytical definitions.

Paper Type: Review

Makale Türü: İnceleme

¹Bu makale, Uluslararası Dil Araştırmaları Sempozyumu (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 11 Haziran 2025, Eskişehir /Türkiye) adlı bilimsel etkinlikte sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş biçimidir.

²Dr. Milli Eğitim Bakanlığı (Öğretmen), sezergulykms@yandex.com, ORCID:0000-0001-5374-1572

1. Giriş

Öğrenciden akademisyene, ana dili kullanıcısından turiste kadar çok geniş kullanıcı yelpazesine sahip olan sözlükler farklı amaçlar için kullanılan kaynaklardır. Sözlükler, konuşurlar tarafından kullanılan sözcükleri hem açıklayan temel referans kitabı hem de dilin söz varlığının kayıdır (Atkins ve Rundell, 2008: 2; Jackson, 2016: 45). Sözcüklerin kaybolma endişesinden sözlük oluşturma kaynaklandığını belirten Bejoint (2016: 8), kayıt altına alınan sözcük listelerinin; eski metinlerdeki sözcük listeleri, günlük dildeki sözcük ya da eşyaların listesi olduğunu, bu listelerin de göstermeyi, açıklamayı, öğrenmeyi ve dil hâkimiyetini öğretmeyi kolaylaştırmak için tasarlandıklarını belirtmiştir. Küçük sözlük listeleri şeklinde olan sözlükler değişen şartlarla daha büyük hacimli çalışmalara doğru evrilmiştir. Büyük medeniyetlerin kendi kültürlerini korumak istemesi, benmerkezci anlayışla komşu kültürlerden uzaklaşmaları, sözlük kullanıcılarının isteklerinin farklılaşması ve kullanıcıların çeşitlenmesi, bilginin çoğalması, sözlük hazırlayan birey ya da kurumları amaca hizmet eden daha kullanışlı sözlük hazırlamaya yöneltmiştir. Jackson, sözlük hazırlama sürecinin şu dört aşamada gerçekleştiğini belirtir: hedef kitlenin tespit edilmesi, sözlüğün boyutunun belirlenmesi, verilerin toplanması ve verilerin birleştirilmesi (2016: 237-252).

Bir sözlüğün kullanıcı kitlesinin nitelikleri, o sözlüğün oluşturulmasındaki en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bir öğrencinin sözlükten beklentisi ile bir uzmanın beklentisi aynı olmayacağı için onlara uygun hazırlanacak sözlüğün kapsamı da aynı olmayacaktır. Atkins ve Rundell (2008: 29) sözlüklerin bir sözcüğün anlamını bulmak, telaffuzuna bakmak gibi farklı kullanım amaçları olduğunu belirtmiştir.

Son zamanlarda bir sözlüğün kullanıcılar tarafından tercih edilmesinin en önemli nedeni kullanıcıların sözlüğe hızlı erişmesi, bir diğer neden ise sözlüğün içerik ve yapısının kullanıcının ihtiyacını karşılama konusundaki yeterliliğidir. Bu nedenlerden ötürü hedef kitle belirlendikten sonra önce bu kitlenin sözlükten beklentileri belirlenir sonra verilerin toplanması aşamasına geçilir. Sözlükte kullanılacak veriler; önceki sözlükler, fişleme ve derlem olmak üzere üç olası kaynağa dayanır (Jackson, 2016: 243). Veriler toplandıktan sonra bu verilerin sunumu yani sözlüğün iç yapısının oluşturulması aşamasına geçilir.

Sözlüğün iç yapısı elde edilen verilerin hangilerinin kullanılacağına karar verildiği aşamadır. Sözlüklerin içeriğinin belirlenmesi ve sunulması sözlüğün kendi içinde hangi türe dâhil olduğuna göre de değişir çünkü sözlükler kendi içlerinde farklı kategorilere ayrılır. Sözcükle ilgili hangi bilgilerin verileceğine dair herhangi bir katı kural yoktur, mevcut sözlüklere bakıldığında bilgilerin sıralama ve sunuş şekilleri sözlüklerde benzerdir ve daha çok gelenekler takip edilmiştir. Svensén basılı bir sözlüğün yapısal bileşenlerini

megastructure (bütün yapı), macrostructure (bütüncül yapı) ve microstructure (iç yapı / parçacıl yapı) olmak üzere üç bölüme ayırır (2009: 77-78). Hartmann (2013: I:5) ise sözlüğün altı bölümden oluştuğunu belirtir.

Sözlüklere ait bu yapısal sınıflandırmaya bakıldığında sözlük ile kullanıcının doğrudan iletişime geçtiği, kullanıcının sözlükte en fazla temas ettiği bölüm kelime listelerinin sunulduğu bütüncül yapı (makro yapıdır) ve madde başı sözcükle doğrudan temasın kurulduğu parçacıl yapıdır (mikro yapı). Bu bölümde dil bilimsel bilgi, sözcük türü bilgisi, sesletim bilgisi, köken bilgisi, tanım bilgisi, kullanım etiketi, örnek ve çapraz gönderime ait bilgiler yerleştirilir (Aslan, 2015: 124).

2. Yöntem

Bu çalışmada madde başı olan *çember*, *piramit* ve *yamuk* terimlerinin farklı sözlüklerde parçacıl yapı içindeki tanımlarına karşılaştırmalı olarak yaklaşıldı. Karşılaştırmadan önce “tanım” kavramı, bir tanımın nasıl olması gerektiği ve mevcut tanım tipleri hakkında alan yazın taraması doğrultusunda bilgi verildi.

2.1. Sözlük Tanımı (Lexical Definitions)

Tanım/tanımlama çoğu alanda terimlerin doğru anlaşılması için kullanılan bir yöntem olduğu için her alanı ilgilendiren genel bir kavramdır ve alanlar da “tanım”ı kendi sistematiği içinde değerlendirir. Mantık biliminin temel araştırma alanlarından olan tanım üzerine sayısız yaklaşım³ geliştirilmiştir fakat her alanın tanımı ele alışı ve alana ait terimlerin tanımları kendi doğaları gereği birbirinden farklıdır.

Sözlüklerin mikro yapısı içinde yer alan tanım (definition/explanation), girdi ya da madde başının (lemma/headword) açıklamasını kapsayan sözlük bilimsel bir terimdir (Burkhanov, 1998: 56). Atkins ve Rundell’a göre tanımda deşifreleme (decoding) ve şifreleme (encoding) olmak üzere iki işlev vardır. Dil kullanıcısı yeni karşılaştığı bir sözcük için sözlüklerde yer alan tanımlara başvurur. Bazen asgari düzeyde bilgi yeterli olur, o sözcükle ilgili çok fazla bilgiye ihtiyaç duymaz. Kullanıcının asgari düzeyde bilgi edinmesini sağlamak, tanımın deşifreleme işlevi; sözcüğün pasif söz dağarcığından çıkıp aktif olarak bağlamda kullanılması için sözcükle ilgili tüm bilgilerin sunulduğu şifreleme işlevidir. Şifreleme işlevi yerine getirilirken tanımlanan sözcüklere dair anlamsal özellikler, eş dizimliler, toplum dil bilimsel özellikler ve çağrışımsal özelliklerin tamamına ihtiyaç duyulmaktadır (2008: 407-411).

Sözlüklerde yer alan madde başlarının tanımlanması sonucu oluşan bu tanımlar *lexicographic/lexical definitions* terimleriyle karşılanan “sözlük tanımı”dır. Stock (1988:

³Bk. Gökter Genç, B. (2018). “Tek Dilli Genel Sözlüklerde Tanım”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ss.55-56.

81) sözcüğün anlamı ve yazımının nasıl olduğunu görebilmek adına başvuru sözlüklerde yer alan bu tanımların leksikografik tanımlar olabilmesi için belirli özelliklere sahip olması gerektiğini “Leksikografik tanımlar, bağlamdan bağımsız olmaları (decontextualization), kural koyucu bir otoritenin ağırlığını taşımaları ve belirli sınırlılıklar içinde yazılmaları gibi yapısal ve işlevsel farklılıklara sahiptir.” şeklinde ifade eder. Sözlüklerde yer alan tanımlarda ilk bakışta tanımlanan ve tanım olmak üzere iki ana yapı göze çarpar. Atkins ve Rundell (2008: 407), sözlük tanımlarında bilginin yer aldığı *içerik* bölümü ve bilgiyi aktarmada kullanılan yapıların yer aldığı *biçim* bölümünün tüm sözlük türlerinde aynı bölümler olduğunu belirtir.

Gökter Genç (2018: 74-75); bir sözlükteki tanım ifadesinde ana meselenin leksikal birimde anlamın nasıl verileceğine, anlamla ilgili ne tür bilgilerin yer alacağına karar vermek olduğunu, başarılı bir sözlük tanımının olabilmesi için içerik bakımından doğruluk ve yeterliliğin sağlanması kadar kullanılan dil bakımından da doğru seçimlerin yapılması gerektiğini belirtir. İçerik ne kadar sağlam olursa olsun tanım hedef kullanıcı tarafından anlaşılmazsa hiçbir şekilde etkili olamayacaktır. Bu açıdan bakıldığında bir sözlükten beklenen, sözcük tanımlarının sözcüğü doğru ve eksiksiz olarak karşılamaıdır. Jakson (1988: 126) sözlüklerin bir sözcüğün tüm kullanım alanını göstermede yeterli olamayacağını belirtir. Demir, bu durumu “anlam belirsizliği” ile ilişkilendirir, günlük dilde çok fazla kullanılan sözcükler zamanla çok anlamlı bir yapıya sahip olurken terimlerin hareketi bu sözcüklere nazaran daha sınırlıdır, bu durum bir terimin leksikal olarak tanımlanmasını kolaylaştırırken çok anlamlı sözcükleri tanımlamak ya da tasnif etmenin zorlaştığını bununla birlikte tasnifin iflasi gerçekleştiğini ifade eder (2015: 55-56). Sözlükler anlam için başvuru referans kitapları gibi dursa da sözlüklerin sözcüğün imlası ve kullanım alanı ile ilgili kural koyucu bir yapısı da vardır. Bu gerekçelerden ötürü leksikal bir tanımın içeriğinde neler olması gerektiğinin belirlenmesi adına çok sayıda tanım tipolojisi yapılmış, bir tanımdan beklenen özellikler bu tipolojiler doğrultusunda belirlenmiştir. Boz, “tanım”ı tek bilinmeyenli bir denkleme benzeterek eşitliğin her iki tarafını da “tanım”a dâhil eder. Tarafları “tanımlanan” yani madde başı ile “tanımlayan” yani madde içeriği olarak belirttikten sonra tanımın eşitliğin “bilinmeyen” tarafını “bilinen” taraf ile açıklamak olduğunu ifade eder (2015: 3).

Alan yazını taramasında ulaşılan çalışmalarda “sözlük tanımını”n ne olduğundan ziyade “iyi bir tanım nasıl olmalıdır”ın sorusuna cevap arandığı görüldü ve bu çalışmalardan elde edilen verilerden hareketle şu ilkelere ulaşıldı:

Anlaşılabilirlik (intelligibility): Atkins ve Rundell (2008: 412-413) anlaşılabilirlik ihtiyacının en önemli ihtiyaç olduğunu, eğer bir tanım kullanıcı anlamıyorsa buradaki başarısızlığın kullanıcının değil, sözlüğün başarısızlığı olduğunu ifade eder. Ayrıca Atkins ve Rundell, sözcüğün ne olduğu tanımdan anlaşıldıktan sonra kullanıcının yeni bağlamlarda sözcüğü yorumlayabilmesinin ve yine aynı sözcüğü yeni bağlamda doğru ve uygun olarak kullanılabilesinin gerektiğini belirtir.

Basitlik: Sözcükleri tanımlarken kullanılacak olan sözcüklerin ana dili konuşurları tarafından bilinmesi ya da tanımda zor sözcüklerden kaçınmaktır. Landau, basit sözcüklerle yapılan tanımların yanıltıcı olabileceğini, her tanımın basit sözcüklerle yapılamayacağını ya da basit sözcüklerle yapılan tanımların eksiksiz olduğu algısının yanıltıcı olabileceğini belirtir (2001: 169-170). Basitlik ilkesinde amaç anlamı basitleştirmek değil kullanıcının anlamasını kolaylaştırmaktır.

Anlam bulanıklığından kaçınma (avoidance of ambiguity): Tanımdaki sözcükler, tanımdaki açıklığa mâni olacak şekilde kullanılmamalıdır. Eğer bir sözcük tanımda aynı anda birden çok anlama gelecek şekilde kullanılıyorsa hangi anlamda kullanılmak istendiği tanımın geri kalanı tarafından açıkça anlaşılmalıdır (Landau 2001: 170 -171).

Kısır döngü (circularity): Madde başı sözcüklerin yine kendisiyle ve kendi türünden sözcüklerle tanımlanamamasıdır. Örneğin GTS’de

rastgele (ra'stgele)

1. **sıfat** ► gelişigüzel, şeklinde tanımlanırken

gelişigüzel (gelişi'güzel)

1. **sıfat** ► Herhangi bir; rastgele, lalettayın, aleliltlak şeklinde tanımlanmış ve bu ilke ihlâl edilmiştir.

Gökter Gençer, Türkçe Sözlük’te somut sözcüklerin tanımlanmasında, birbiriyle tanımlanan sözcüklerden en az birinin daha açık, epistemolojik bir tanımla verildiğini bu durumda, kısır döngünün ortadan kalktığını belirtir (2018: 81).

Kısalık(brevity): Ekonomiklik olarak da adlandırılan bu ilkede amaç az söz ile en anlaşılır, en iyi tanıma ulaşmaktır. Robinson; kısalık ilkesinin sözcüğün kavranışını hem artırması hem de hızlandırması bakımından avantajlı olduğunu fakat bu durumun bazen tanımdaki detayları ortadan kaldırmak gibi dezavantajlı özellikler de barındırabileceğini belirtir (1972: 52).

The Word Not In kuralı: Bir tanımda kullanılan sözcüklere yeri geldiğinde sözlüklerde rahatlıkla erişilebilmesi ve bu sözcüklerin tanımlanması ilkesine dayanır (Gökter Gençer, 2018: 83).

İkame edilebilirlik (substutitability): Tanımın bağlam içinde sözcüğün yerine yerleştirilebilir özellikte olmasıdır. Bu ilkenin her durumda uygulanabilmesi pek de mümkün değildir (Gökter Gençer, 2018: 84).

Sözlüklerde amaç ve kapsamı doğrultusunda çeşitli tanımlama yöntemleri kullanabilmektedir. Sözlük bilimi literatüründe analitik/içlemsel, sentez yoluyla/kaplımsal, tipikleştirme yoluyla, eş anlamlılarla, kurala dayalı, dolaylı/ima yoluyla, düz anlamsal ve işari/gösterimsel tanımlama olmak üzere sekiz farklı tanımlama yönteminden bahsetmek

mümkündür (Gökter Gençer ve Yavuzaslan, 2020). Terimler sanat, spor, bilim gibi özel alanlara özgü olan özel anlamlı, öğreticilik işlevi olan sözcüklerdir. Terimler, sözlüklerde yer alan genel kullanımdaki sözcüklerin çoğu gibi tahmin edilebilme ya da yorumlanabilme potansiyeline sahip değildir ve sözlük kullanıcılarının ya da dil konuşurlarının tamamına da hitap etmez. Terimler alan uzmanları ya da herhangi bir alana karşı özel ilgisi bulunan araştırmacılar tarafından kullanılır. Sözlükler bünyelerinde farklı alanlara ait terimleri de barındırabilir. Girişen (2019: 89), bu durumda bir terimin tanımlanmasında bu yöntemlerden hangisinin tercih edileceği sorusunun ortaya çıktığını ve sözlükçülerin hedefleri doğrultusunda farklı yöntemlere başvurulabileceğini ifade etmiştir. Özel amaçlı terim sözlüklerinde madde başlarının tanımlanmasında söz konusu yöntemlerden içlemsel ve kapsamsal tanımlama yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

2.1.1. İçlemsel tanım (Analitik Tanım/ Analytical Definitions)

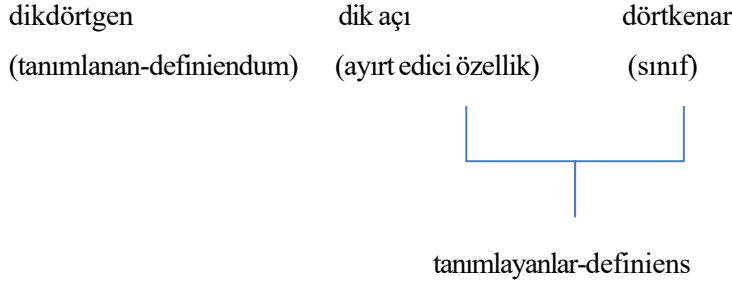
İçlem (*Alm. Intension*) (*Fr. ve İng. intension*) (*Es. T. tazammun*), bir terimin anlamını ifade eden özelliklerin bütünü. Bir şeyin “ne olduğu” sorusuna verilen tüm cevaplar söz konusu edilen şeyin içlemine ilişkindir ve bu soru doğrudan doğruya tanım sorunuyla ilgilidir. İçlem kavramı Aristoteles felsefesinde, tam olarak tanım vermeye yönelik bir çabanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve bir şeyin tanımını veren, konu edilen şeyin cinsi ve onu diğer türlerden farklı kılan ayırıcı özelliğidir.⁴

İçlemsel tanımda terimin üyesi olduğu sınıf verildikten sonra terimin ayırt edici özelliklerinin bütünü olan o terimin “içlem”i verilir, yani kavramın tüm içeriği verilir. Ayırt edici özellikler sözcüğün anlam bileşenleri olduğu için her bileşen ayrı ayrı çözümlendiğinden bu tanıma “analitik tanım yöntemi” de denir. Jackson, bu tanım için şu açıklamayı yapar: Analitik tanımlar sözcüğün anlam birimcik çözümlemesine dayalı, tanımlanan (*definiendum*) ile onun üst kavramı, yani “cinsi” (*genus*) birbirinden ayıran en az bir ayırt edici özelliğin belirtilerek yapıldığı tanımlama yöntemidir. Bir öge sınıfına bir sözcüğü atamayı içerir ve sonra bu sınıfın belirli bir üyesinin kendine özgü özelliklerinin detaylarını verir (Jackson, 1988: 134). Günay (2007:57-63) içlem teriminin kaplam terimi ile birlikte sözcük biliminde sıklıkla kullanıldığını, içlemin “anlam alanı” kavramına daha yakın olduğunu yani sözcüğün anlam birimcik demetleriyle ilgili olduğunu, kaplamanın da bu terimlerle karşıt olduğunu belirtir. İki terim arasındaki farkı “kedi” örneği üzerinden açıklayan Günay, kedi teriminin kaplamını tüm kedilerin oluşturduğunu, omurgalı, memeli, dört ayaklı, evcillik gibi kedi tanımlayan özelliklerin ise içlemi oluşturduğunu belirtir. İçlemi oluşturan “anlam birimcik”ler birleşerek anlam birimcik demetini oluşturur:

$$\text{Anlam birimcik demeti} = \text{anlam birimcik1} + \text{anlam birimcik2} + \text{anlam birimcik3} + \dots \text{anlam birimcik}$$

⁴ KLU Felsefe Ansiklopedisi, içlem maddesi, (2023:221-222)

İçlemsel tanım yöntemi, kavramlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklara göre sınıflar içinde düzenlenen kavramlar vasıtasıyla bir “sınıfsal kavram ilişkisi”ni (*generic conceptual relationship*) ifade eder. Bu sürecin sonucu, “üst kavram” (*superordinate*), “alt kavram” (*subordinate*) ve “eş kavram”dan (*co-ordinate*) oluşan “hiyerarşik kavramsal sistem”dir. Analitik ya da içlemsel tanımlar “cins/sınıf + ayırt edici özellikler” (genus + differentia) şeklinde bir formülle elde edilir.

Analitik/içlemsel tanım yönteminin uygulandığı bir sözlük tanımı şu şekilde verilebilir:

at: Tek tırnaklı, yeleli, otçul, yük çekme, taşıma, binme ve yarış için kullanılan evcil bir memeli hayvan.

Burada tanımlanan *at* sözlük biriminin, üst kavramı, yani cinsi “memeli hayvan” ve ayırıcı özellikleri ise onu diğer memelilerden ayıran tipik özelliklerdir, bunlar “tek tırnaklı, otçul, evcil, yeleli, yük çekme, taşıma vb.” oluşudur (Jackson 2002: 94). Gökter Genç (2019: 99) çalışmasında Türkçe sözlükte yer alan tanımları⁵ inceledikten sonra bu tanımların içlemsel/analitik tanıma uygun olmadığını, farklı tanımla yöntemleriyle birleştirilerek tanımlama yapıldığını belirtmiştir. Bu yöntem kullanılarak bir tanımlama yapılacaksa yöntemin sınırlılıkları ve bu yöntem kullanılarak yapılacak tanımlarda olması gereken özelliklerin neler olması gerektiğinin bilinmesi gerekir.

İçlemsel tanımda dikkat edilmesi gereken kurallar şunlardır (Löckinger, Kockaert ve Budin, 2015: 67-74, Akt. Girişen, 2020: 61-62):

- i. Kavramı sınırlayan karakteristiklerin tümü belirtilmelidir, anlam belirsizliğine yol açacak biçimde, mecazlı, çok geniş veya çok dar olmamalı, kesin olmalı, öznel olmamalıdır.
- ii. İçlemsel tanım, olabildiğince kısa olmalı, doğrudan üst kavramı içermeli; kavramın ne olmadığı değil ne olduğu anlatılmalıdır.
- iii. İçlemsel tanımdaki tüm terimler genel olarak bilinmeli ya da ulaşılabilir olmalıdır.

⁵ Türkçe sözlükteki at ve kuş maddelerini incelemiştir.

- iv. Yazarın dilsel ve teknik yeterlikleri güvenilirliği sağlayabilir.
- v. Kullanıcı kitlesinin beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verebilmelidir.
- vi. İçlemsel tanım, söz konusu alanın bakış açısını yansıtan karakteristikleri barındırmalıdır.
- vii. İçlemsel tanım, kavramın, verilen kavram sisteminin diğer kavramları ile tanımlanacak kavram ilişkilerini ifade etmelidir.
- viii. Tanımlar mevcut dilin yazım, dilbilgisi kurallarına göre olmalıdır.
- ix. Kısır döngüden/totolojiden kaçınılmalıdır.
- x. Tercüme olan tanımları kullanmak önerilmemektedir.
- xi. Tanımın içinde diğer kavramların tanımları olmamalı ihtiyaca göre kullanıcı bu tanımlara yönlendirilmeli.
- xii. Bir içlemsel tanım, üst ya da alt kavramlara mantıken ait özellikleri içermemelidir.

2.1.2. Kaplamsal tanım (Sentetik tanım / Synthetic Definitions)

Kaplam (*Alm., Fr. ve İng. Extension*) (*Es. Tr. Şümül*), bir terimin altına düşen türleri veya tek tek nesneleri kapsar. Eş deyişle, kaplam, bir terimin dile getirdiği nesne veya nesneler kümesidir. Kaplam, anlamının ne olduğunu sormaya ilişkin “nedir?” sorusuna verilenleri belirtmektedir ve her terimin hangi nesneler kümesini oluşturduğıyla ilgilidir. Söz gelimi, “insan” teriminin kaplamı “Ali, Ayşe vb.” gibi tek tek insanlardır (KLU Felsefe Ansiklopedisi, 2023: 234).

Robinson, sentetik tanımın içlemsel/analitik tanımdan farklı olarak tanımlanan sözcüğün ait olduğu sınıf/cins içindeki diğer öğelerle ilişkisine göre değerlendirilmesine dayandırır. Analitik yöntemde nesneler “parçaların bütünü” sentetik yöntemde ise nesneler “bir bütünün parçası” olarak anlamı ifade eder (1972: 98). Kaplam terimi bazen yanlış bir biçimde, “bir bütüne ait tüm parçaların kombinasyonu”nu belirtmek için de kullanılır. Bu yoruma göre, “motorlu taşıt”ın kaplamı “motor + tekerlekler+ direksiyon kutusu+ ...” olarak verilir (Svensen 2009: 218). Oysa bu örnek kaplamsal değil, aksine içlemsel tanımlamayı gösterir; kaplamsal tanımlar, genel dil sözlüklerinden çok teknik terimlerin tanımlanmasında yararlanılan bir yöntemdir. Genel sözlükçülükte ise daha çok renk adlarının ve bazı sıfatların tanımlanmasında kullanılır (Gökter Genç, 2018: 105-110).

Robinson (1972: 100), bu tanımın “yeşil”, “tatlı”, “yumuşak” gibi duyularla ilgili sözcükleri sürekli ve tam olarak ölçülebilir unsurlarla ilişkilendirerek kesinliğe ulaşmayı sağlamak amacıyla kullanıldığını ifade eder. Jackson (1988: 134), “yeşil: büyüyen taze ota veya zümrüde benzeyen ve renk yelpazesinde sarı ve mavi arasında bulunan bir renk”. Tanım bize renk sınıfına ait “yeşil”i yeşil renkli nesneler ve renk yelpazesindeki yeri ile gösterir, yani tanımlanan sözcükler, onların gösterilenlerinin yerine koyularak tanımlama yapılır; madde başları referanslarla (*göndergeler*) ilişkilidir. Bu durum tanımlanan sözcüğün gösterdiği nesne ile sözlük kullanıcısının “önceden bildiği nesneler” arasındaki ilişkileri kullanarak sözcüğün açıklanması şeklinde anlaşılabilir. Örneğin; mavi sözcüğünü tanımlarken “gökyüzü”nden, sarı sözcüğü tanımlarken “limon”dan yararlanılması gibi.

Sentetik tanımlar sözcüğün anlamını nesneye atfettikleri için düşünme eğiliminde olan sözlük kullanıcısının beklentilerine uygun bir tanımlamadır. Bununla birlikte sentetik yöntemin bazı sınırlılıkları da vardır. Mesela, bu tür bir tanım gerçekten sözcüğün anlamının ne olduğunu birine öğretme amacını yerine getiriyor mu, yoksa sadece belirli koşulları yerine getiren “sözcük x demektir”i mi söylüyor? Robinson, *üçgenin* “Öklit düzleminde tartışılmış ilk kapalı geometrik şekil” biçimindeki sentetik tanımını örnek göstererek bu tanımın üçgenin üç kenarlı olduğu önemli gerçeğini içermediğini ve öğretmediğini ifade eder. Dolayısıyla ona göre bir adın sentetik tanımı yapıldıysa nesne zaten bilinmelidir. Sentetik tanım birine yeni bir kullanım ile ilgili bilgi verirken aynı zamanda yeni bir nesne ile ilgili bilgi vermez. Bu durumda bir adın sentetik tanımı nesne biliniyorsa yapılabilir (1972: 100-103). Nesnenin kullanıcı tarafından bilinmemesi ya da nesnenin durumunun tecrübe edilmemesi sentetik tanımları kullanıcı için yararsız hâle getirir.

Gökter Gençer (2018: 109), Türkçe Sözlük’te yer alan kaplamsal/sentetik tanımları şu şekilde incelemiştir:

azmankaya: Kaya balığının bir türü

bozdoğan: Bir doğan türü

levanti: Bir rüzgâr türü

Bu tanımlarda içlemsel/analitik tanımla ortak olarak üst kavramın yer aldığını ancak ayırt edici özelliğinin verilmediğini bu tür tanımların anlamla ilgili çok sınırlı bir bilgi verdiği için ve yeterince açıklayıcı olmadığı için başarılı tanımlar olarak görülmediğini belirtir. Ancak kimi durumlarda tanımın başarı ölçütü kullanıcının beklentisine göre değişebilir. Dil kullanıcısının okuduğu bir metinde terimin ne anlama geldiğini başvurduğu bu tür bir sentetik tanımla öğrenebiliyor ve tanım kod çözme işlevini yerine getiriyorsa tanım başarılı sayılabilir. Sentetik tanımlar söz varlığını bütünüyle ortaya koyan tek dilli genel bir sözlükten beklentiyi karşılamasa bile kullanıcının kod çözmeyle ilgili o anki anlamlandırma ihtiyacını hızlıca karşılayacak düzeyde olabilir.

2.2. Tanımlardaki Biçimsel Ölçütler

Girişen (2020: 66), sözlüklerde yapılan tanımların biçimce aynı olması, bir standarda bağlanması gerektiğini bunun için de ISO ölçütlerinin standartlaşmanın sağlanmasında önemli bir yere sahip olduğunu belirttikten sonra bu standartlarda dikkat çeken unsurları şu şekilde sıralar:

- i. Madde başı olan terimin kalın (koyu) yazılması
- ii. Madde başının-ilk harfi dâhil- küçük harfle yazılması
- iii. Madde başının düz yazılması yani eğik (italik) yazılmaması
- iv. Madde başının ardından iki nokta (:) kullanılmaması
- v. Tanımın cümle olmaması

- vi. Tanımın -cümle olmadığı için- büyük harfle başlamaması
- vii. Tanımın -cümle olmadığı için- sonunda nokta kullanılmaması

Bu standartların sözlüklerde uygulanması durumunda sözlük hazırlayıcıları en azından sözlüklerin biçimsel özellikleri açısından bir birlik sağlayabileceklerdir.

2.3. Tanımlamada Yardımcı Unsurlar

2.3.1. Etiketleme (Labeling)

Sözlük kullanıcısının sözlüğü daha işlevsel kullanması için sözlükçülükte kullanılan temel unsurlardan biri de etiketlemedir. Tanımların sözcüğün anlamını doğru yansıtması için madde başları etiketlerle işaretlenir. Bu etiketler şu şekildedir: Sözcüğün anlamı verilirken müzik, matematik, kimya, bilgisayar, tıp vb. şekilde hangi alana ait olduğunu belirten alan (field) etiketleri; “eskimiş, eski” (obsolete, archaic) şeklinde kullanılan geçici (temporal) etiketler; bir sözcüğün belli bir coğrafi alanda kullanıldığını gösteren “ağız” ya da “bölgesel” (dialectal, regional) şeklindeki etiketler; argo (slang), gayriresmî (informal), kaba, standart dışı vb. gibi biçimsel (stylistic) etiketler ve sözcüklerin türünü, kökenini, orijinal biçimini gösteren dilbilgisel etiketler (Gökter Genç, 2019: 110-111, Girişen, 2020: 64-65).

2.3.2. Örneklendirme

Tanımlama yapıldıktan sonra örnek cümlelerin kullanılmasıdır. Bazı kaynaklar örneklendirmeyi tanımlama olarak görürken çoğu sözlükte tanımlamaya ek bir biçimde örneklendirme kullanır (Jackson, 1988: 133). Benson, örnek cümlelerin tanımı tamamladığını, örnekler olmadan çok anlamlı sözcüklerin tanımlarının yetersiz olduğunu belirtir (1986: 208). Örnekler günlük hayatta kullanılabilecek şekilde edebî eserler, dergiler, gazeteler gibi derlemden elde edilen ve sözcüğün hangi sözcüklerle kullanıldığını gösteren cümlelerden oluşur. En yaygın tercih edilenleri metin derlemeleridir. Bazen örnek bir cümle yerine sözcüğün geçtiği söz öbeği ya da deyim de verilebilmektedir. Örneklendirmede Türkçe Sözlük’te (TS), daha çok Türk edebiyatında yer alan tanınmış yazarların edebî metinlerinden örnekler yer alırken bazen derlemden bağımsız sözlük hazırlayıcısının ürettiği cümlelere de yer verilmiştir. Aşağıda Güncel Türkçe Sözlük’ten (GTS) alınmış “askı” madde başı vardır, örnekler kurmaca metinlerden alınmıştır.

askı

1. *isim* Üzerine herhangi bir şey asmaya yarar nesne; asacak

"Gülten yeniden koştu, paçasından yakaladı babasının pantolonunu ama askıdaydı indiremiyordu." - Fakir Baykurt

2. *isim* Elbise, gömlek, tişört, ceket gibi elbiselerin kırıışmadan düzgün bir biçimde elbise dolabına asılması için insan omzu biçiminde tasarlanmış, bazılarının altında pantolon

asmak için düz bir çıta, bazılarının her iki kenarında etek asmak için çengel bulunan alet; elbise askısı:

"Durumu hiç değilse bir süre kurtarmak için giysiyi bir askıya takıp duvardaki çiviye astım." - Ayla Kutlu

2.3.3. Eş anlamlılar/ Çapraz Gönderim

Tanımlar kimi zaman madde başının eş anlamlısını içerir. Bu kullanım çoğu zaman hem yerden tasarruf sağladığı hem de uygulamada kolaylık sağladığı için tercih edilmektedir (Svensen, 1993: 214-215; Atkins ve Rundell, 2008: 420). Eş anlamlı kullanımda dikkat edilmesi gereken husus, tanımlayan kısmının tanımlanandan daha iyi bilinen yani anlaşılabilir ifadelerden meydana gelmesidir (Svensen, 1993: 216). Genel dildeki bir madde başının eş anlamlısı yine genel dilden tercih edilmeli, teknik dilden bir terim tercih edilmemeli. GTS'den alınan aşağıdaki örnekte *mutluluk* kelimesinin eş anlamlıları da verilmiştir.

mutluluk, -ğu⁶

isim Mutlu olma durumu; mut (I), ongunluk, kut, devlet, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik:

"Hele bir de birkaç sünger bulabilse artık mutluluğunun sınırı olmayacaktı." - Halikarnas Balıkcısı

Kullanıcılar sözlüklerde yer alan farklı işaretlerle bu eş anlamlılara yönlendirilirler, *çapraz gönderim* olarak adlandırılan bu kullanım sözlük kullanıcısının daha fazla bilgiyi başka bir yerde bulacağına işaret eder (Bergenholtz ve Tarp, 1995: 16). Bakınız (bk.), ok (→) veya eşitlik (=) gibi bazı işaretlerin ardından kullanılabilir. Eşitlik (=) işareti ile sözlük kullanıcısı madde başının eş anlamlısına yönlendirilir. Ok (→) işareti ise kimi zaman eş anlamlılığı gösterirken kimi zaman da alt veya üst kavrama gönderimde bulunmaktadır. (Bergenholtz ve Tarp, 1995: 218).

doğru⁷

isim Hakikat olan şey; savap:

"Söyleyin doğrusunu, siz insanoğlunun ahlaklı olabileceğine inanmıyorsunuz." - Nurullah Ataç

Yukarıdaki örnekte "doğru" madde başının tanımının ardından eş anlamlısı "savap" verilmektedir. Savap madde başı tekrar tanımlanmamış, yalnızca eş anlamlısına çapraz

⁶ <https://sozluk.gov.tr/?ara=mutluluk> çevrim içi (2.06.2025)

⁷ <https://sozluk.gov.tr/?ara=do%C4%9Fru> çevrim içi (2.06.2025)

gönderim yapılmıştır yani tanım için sözlük kullanıcısı doğru madde başına yönlendirilmiştir ve örnekte olduğu gibi ► işareti ile çapraz gönderim yapılmıştır.

savap, -br⁸

sıfat, (sava:p), Arapça şavāb

► doğru.

2.4. Tanımların İçerik Çözümlemesi

Çalışmaya konu olan terim tanımları yukarıda ele alınan tanımlama ölçütleri ve tanımlama yöntemlerine göre biçim ve içerik açısından değerlendirildi. Uygulamada kullanılan tanımlar Güncel Türkçe Sözlük (GTS), Matematik Terimleri Sözlüğü (1983), Matematik Terimleri Sözlüğü (2000), Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (TBTS) ve Geometri'den (2000) alındı.

Tanımlarda cins/sınıf/tür ayrımı o tanımın sağlıklı olabilmesi için tanım tipolojilerinde gerekli olan hususlardandır bu sebeple tanımların çözümlemesine geçmeden önce tanımlanacak kavramların kategoriler bahsinde neye karşılık geldiği tespit edildi. Kategoriler, varlıkların esasta ne çeşit varlık olduğunu ifade ederler. Onlar varlığın veya bir konuya yüklenen yüklemnin çeşitli sınıflarıdır. Aristoteles'in on kategorisi, Farabi ve Gazali gibi bazı İslam filozoflarının kategorileri mevcut varlıkların cinsleri olarak belirlenmiştir. İbn-i Sina bu kategorilerin tanımların yapılmasına yardımcı olduğunu belirtir (Çapak, 2004: 108-128). Aristo'da yer alan on kategoriden biri "nicelik"tir ve bu kategori "kaç" sorusuna cevap verir. Sürekli ve süreksiz olmak üzere ikiye ayrılan bu kategoride sayılar süreksiz niceliklerdir ve aritmetiğin konusudur, süreli nicelikler ise zaman (fizik) ve mekânın (geometri) konusudur (Öner, 1986:30). Bu durumda çizgi, nokta, yüzey, cisim, zaman birer sürekli niceliktir. Bu çalışmanın konusu olan piramit, çember ve yamuk da nokta ve noktalar kümesinden oluşan şekil ve cisimlerdir.

Geometri kitaplarında yer alan çember tanımlarından bazıları şu şekildedir: Hem Öklid hem Lorentz düzlemde sabit bir M noktasına eşit uzaklıkta (r birim) bulunan noktaların geometrik yeri de bir çember belirtir (Acar, 2023: 35). Kutuzov; çember, verilen bir O noktasına olan uzaklıkların, verilen bir doğru parçasına eşit olan düzlemsel noktaların geometrik yeri olarak tarif eder ve bu tanımlı yaptıktan sonra "nokta, uzaklık, doğru ve düzlem" kavramlarının biliniyor kabul etmenin zaruri olduğunu, bazı kavramların da geometride esas olarak kabul edildiğini belirtir. Ardından esas kavramları da sıralar: *nokta, düzlem, doğru*. Rastlanan diğer bütün kavramların bu kavramlar cinsinden tarif edilmesi gerektiğini belirtir (Kutuzov, 1963: 2). Sözlüklerde yer alan tanımlar değerlendirilmeden

⁸ <https://sozluk.gov.tr/?ara=savap> çevrim içi (2.06.2025)

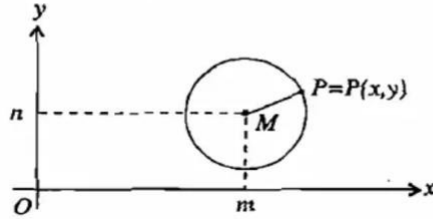
önce ele alınan terimlerle ilgili bir alan yazın taramasının yapılması o terimlerle ilgili sözlük tanımlarının değerlendirilmesine yardımcı olacaktır.

Tanım türlerinde, daha önce de üzerinde durulduğu üzere, terimlerin tanımları yaygın olarak “İçlemsel Tanım” ile yapılmaktadır; bu durumdan kaynaklı çalışmaya konu olan terimlerin yapı incelemesi de içlemsel tanım tipolojisine göre yapıldı:

“cins/sınıf/tür + ayırt edici karakteristikler” formülü ile tanım değerlendirildikten sonra işlemi oluşturan anlam birimciklere bakıldı ve içlemsel tanımda bulunması gereken kesinlik, kısalık, doğrudan üst kavram, bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması, dilin doğru kullanımı, kısır döngüden/totolojiden kaçınma, diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma, üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu kuralları açısından mevcut tanımlar değerlendirildi.

Matematik Terimleri Sözlüğü (2000: 68)

çember (*Alm. Kreis, Fr. circle, İng. circle, Rus. окружность, Az. çevrə*)
Düzlemde verilen bir noktadan eşit uzaklıkta bulunan noktaların kümesi. Şekilde gösterilen $M(m, n)$ merkezli, r yarıçaplı çemberin Kartezyen denklemi $(x - m)^2 + (y - n)^2 = r^2$, parametrik denklemi $x = m + r \cos t$, $y = n + r \sin t$ dir.

Tablo1. Çember Tanımının (MTS)İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Mecaz ifadeler yok
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	Noktalar kümesi (şekil)
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Düzlem, nokta, eşit uzaklık
Dilin doğru kullanımı	+
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Bu tanıma bakıldığında çeviri yoluyla kaynak dildeki terimin hedef dillerdeki karşılıkları verilmiştir. Üst kavramı belirtmek için kullanılan “noktalar kümesi” ifadesi sözlük kullanıcısını “şekil” üst kavramına götürmektedir fakat işlemi ifade eden karakteristik özellik yeterli değildir çünkü terimin bir özelliğine odaklanılmış, bu da tanımda tipikleştirmeye gidildiğini

göstermektedir. Tanımda bir noktadan eşit uzaklıktaki noktalar kümesi parabol, küre ve daire tanımlarının da karakteristik özelliğidir. Noktalar kümesi ifadesinin kullanılması tanımın direkt iki boyutlu olma özelliğine yönlendirmemektedir. Bu da işlemi oluşturan diğer özellikleri sınırlandırmıştır.

Güncel Türkçe sözlük

çember

Farsça çember

isim, matematik Merkez denilen sabit bir noktadan aynı uzaklık ve düzlemdeki noktalar kümesinin oluşturduğu kapalı eğri.

Tablo2. Çember Tanımının (GTS) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Mecaz ifadeler yok
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	Noktalar kümesi(şekil) /eğri
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Merkez, düzlem, nokta, eşit uzaklık, eğri
İlgili alana referans	+
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	“Merkez” tanımında iç nokta ifadesi zaten geçmekte tekrar nokta ifadesiyle kullanılmış.
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Yardımcı unsurlardan alan etiketlemesi yapılmış, madde başının kökeni verilmiştir, bir matematik terimi olmasına rağmen kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmemiştir. Tanımda üst kavram kullanılmış; bu, terimin ait olduğu sınıf/cins/takımı göstermektedir. Terimi basitleştirmemek adına terim içinde yer alması gereken terimler de kullanılmış fakat tanımlama kusuru olarak bu terimlerden “merkez” teriminin tanımı tanım içinde, kısmen, yapılmıştır.

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü

çember (doğa.)

(*Alm. Kreis, m; Fr. cercle, m; İng. circle*) **mat.** Sabit bir noktaya eşit uzaklıkta bulunan düzlemdeş noktaların oluşturduğu geometrik şekil.

Tablo3. Çember Tanımının (TBTS) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Mecaz ifadeler yok
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	Geometrik şekil

Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Nokta, düzlemdeş, eşit uzaklık
Dilin doğru kullanımı	-(düzlemdeş)
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Yardımcı unsurlardan alan etiketlemesi yapılmış, bir matematik terimi olduğu için kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmiştir. Tanımda üst kavram kullanılmış (geometrik şekil); bu, terimin ait olduğu sınıf/cins/takımı göstermektedir. Tanımı basitleştirmemek adına terim içinde yer alması gereken terimler de kullanılmış fakat terimde kullanılan “düzlemdeş” ifadesinin sözlükte karşılığının olmaması dilin doğru kullanılmadığını gösteren kullanımlardandır.

Geometri 2000

Çember

14. Eğri çizgilerin en önemlisi “ Çember” dir.

15. “ Çember” , düzey üzerinde öyle bir kapalı eğridir ki üzerindeki her nokta, onun içinde bulunan ve merkez denilen bir noktadan aynı uzaklıktadır.

Tablo4. Çember Tanımının (G) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Her iki tanım da nesnellikten uzak.
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	1. Tanımda “eğri çizgi”, 2. Tanımda “eğri” ifadesi kullanılmış
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Nokta, merkez, eğri
Dilin doğru kullanımı	+
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Matematik Terimleri Sözlüğü - 1983

çember

Türkçe: muhit-i daire, İngilizce: circle, Fransızca: cercle, Almanca: Kreis, Zirkel, Diğer: Yun. kirkos, Latin: circulus

Durgan bir noktaya eşit uzaklıkta bulunan düzlemdeş noktaların oluşturduğu uzambiçim.

Tablo5. Çember Tanımının (MTS) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Mecaz ifadeler yok
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	Geometrik şekil
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Nokta, düzlemdeş, eşit uzaklık, durgan, uzambiçim
Dilin doğru kullanımı	- (düzlemdeş)
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Sözlük matematik terimleri sözlüğü olduğu için alan etiketi yapılmamıştır. Hem kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmiş hem de anlamdaşı olan kelime grubuna yer verilmiştir. Anlamdaşı olan kelime grubu aslında terimin bir diğer işlemidir, bu kullanım çember ve daire ayrımının yapılmasını sağlamaktadır. Tanımda üst kavram kullanılmış (uzam biçim); bu, terimin ait olduğu sınıf/cins/takımı göstermektedir. Tanımı basitleştirmemek adına terim içinde yer alması gereken terimler de kullanılmış fakat terimde kullanılan “düzlemdeş” ifadesinin sözlükte karşılığı yer almamaktadır. Bununla birlikte diğer terim tanımlarında karşılaşmadığımız “durgan” teriminin yine aynı sözlükte tanımı yer almakta, bu tanım sözlük kullanıcılarını bir diğer terim olan “imce” terimine götürmektedir. İmce teriminin tanımına bakıldığında onun tanımının da “durgan” terimi ile yapıldığı tespit edildi, bu durum terimler arasında bir kısır döngü yer aldığını göstermektedir.

Güncel Türkçe sözlük

piramit, -di

Fransızca pyramide

isim, matematik Tepeleri ortak bir noktada birleşen, tabanları da herhangi bir çokgenin birer kenarı olan birtakım üçgenlerden oluşmuş cisim; ehlram.

Tablo6. Piramit Tanımının (GTS) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Belirsizlik
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	Cisim
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Çokgen, üçgen, tepe, taban
Dilin doğru kullanımı	+
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+

Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Tanımda yardımcı unsurlardan alan etiketlemesi yapılmıştır, madde başının kökeni verilmiştir, terimin kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmemiştir, terimin eş anlamlısı tanımda kullanılmıştır. Tanımda üst kavram kullanılmış; bu, terimin ait olduğu sınıf/cins/takımı göstermiştir. Terimi basitleştirmemek adına tanım içinde yer alması gereken terimler de kullanılmıştır. Ehram madde başına bakıldığında “piramit” terimine çapraz gönderim yapıldığı görülmektedir. Bu tanımda yer alan birtakım ifadesinin sayı olarak mı yoksa üçgen çeşidi olarak mı bir belirsizlik ifade ettiği anlaşılamamaktadır, bunun açıklığa kavuşturulması gerekir.

Geometri (2000)

Piramit

129.Piramit: Piramit, yanal yüzleri tepe denilen noktadan başlayan ve bir poligonun kenarlarında biten üçgenlerin meydana getirdikleri bir katıdır. Poligon, piramidin tabanı olur. Mısırda ölüleri barınmak için yapılmış olan büyük mezarlar, anlattığımız şekildedirler. Bu mezarlar, ölüleri içlerinde barındırdıkları için “bıramıt” veya “piramit” dirler. Piramitler, Türklerin en eski yapı şekillerinden biridir Asker çadırları içinde barınan birer piramittirler ve şekilleri de anlattığımız gibidir.⁹

Tablo7. *Piramit* Tanımının (G) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	+
Kısalık	Piramit şekli yerine örnekleri verilmiş.
Doğrudan üst kavram	Cisim
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Poligon, yanal, üçgen
Dilin doğru kullanımı	- (başlıyan)
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	Poligon tanımlanmış.
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	-

Tanımda alan etiketi kullanılmamıştır, madde başı bir matematik terimi olmasına rağmen kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmemiştir. Piramit tanımı yapıldıktan sonra poligon tanımı yapılmıştır, tanım içinde farklı bir terimin tanımının çapraz gönderim ile

⁹ Mevcut tanım çevrim içi Geometri Terimleri Sözlüğü’nden olduğu gibi alınmıştır. (26.05.2025)

poligon madde başına kullanıcı yönlendirilebilirdi. Tanımda yer alan “katıy” teriminin çevrim içi sözlüklerde karşılığı bulunamamıştır. Bir terimin tanımında yer alan diğer terimlerin tanımlarına sözlük kullanıcısının erişebilmesi gerekirken buradaki kullanım da tanım için bir sınırlılık teşkil etmektedir.

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü

piramit (doğa.)

(*Alm. Pyramide, f; Fr. pyramide, f; İng. pyramid*) **mat.** Tabanı bir çokgen, yanal yüzleri birer üçgen olan ve ortak bir köşe noktasında birleşen çokyüzlü.

Tablo8. Piramit Tanımının (TBTS) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Mecaz ifadeler yok
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	-
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Çokgen, üçgen, tepe, taban
Dilin doğru kullanımı	+
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	-
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Yardımcı unsurlardan alan etiketlemesi yapılmış, bir terim sözlüğü olduğu için kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmiştir, çapraz gönderim yapılmamıştır. Tanımda üst kavram kullanılmış; bu, terimin ait olduğu sınıf/cins/takımı göstermektedir. Terimi basitleştirmemek adına terim içinde yer alması gereken terimler de tanımda kullanılmıştır.

Güncel Türkçe sözlük

yamuk, -ğu

isim, matematik Yalnız iki kenarı paralel olan dörtgen.

Tablo9. Yamuk Tanımının (GTS) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Mecaz ifadeler yok
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	dörtgen
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	paralel, dörtgen, kenar
Dilin doğru kullanımı	+
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Yardımcı unsurlardan alan etiketlemesi yapılmış, madde başının kökeni verilmiştir, kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmemiştir, çapraz gönderim yapılmamıştır. Tanımda üst kavram olarak “dörtgen” kullanılmış; bu, terimin ait olduğu sınıf/cins/takımı göstermektedir.

Geometri 2000

Yamuk

67. “Yamuk” , yalnız iki tarafı paralel olan dörtgendir. Bu paralel kenarlar, yamuğun tabanlarıdır.

Tablo10. *Yamuk* Tanımının (G) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Mecaz ifadeler yok
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	dörtgen
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	paralel, dörtgen, kenar
Dilin doğru kullanımı	+
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Yardımcı unsurlardan alan etiketlemesi yapılmamış, terim sözlüğü olmasına rağmen kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmemiştir, çapraz gönderim yapılmamıştır. Tanımda üst kavram kullanılmış; bu, terimin ait olduğu sınıf/cins/takımı göstermektedir. Terimi basitleştirmemek adına terim içinde yer alması gereken terimler de kullanılmıştır.

Matematik Terimleri Sözlüğü - 1983

yamuk

Türkçe: şekl-i tniinharifi, İngilizce: trapezoid, Fransızca: trapézoïde, Almanca: Trapezoid, Diğer: Yun. trapezoeides, Latin: trapazoides

Koşut iki kıyısı olan dörtgen.

Tablo11. *Yamuk* Tanımının (MTS) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Mecaz ifadeler yok
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	Dörtgen
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Koşut, dörtgen
Dilin doğru kullanımı	+
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+

Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Yardımcı unsurlardan alan etiketlemesi yapılmamış, bir terim sözlüğü olduğu için kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmiştir, çapraz gönderim yapılmamıştır. Tanımda üst kavram kullanılmış; bu, terimin ait olduğu sınıf/cins/takımı göstermektedir. Tanım içinde yer alması gereken terimler de kullanılmıştır.

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü

yamuk (doğa.)

(*Alm. Trapezoid, n; Fr. trapézoïde, m; İng. trapezoid*) **mat.** İki kenarı paralel olan dörtgen.

Tablo12. *Yamuk* Tanımının (TBTS) İçerik Çözümlemesi

Kesinlik	Mecaz ifadeler yok
Kısalık	+
Doğrudan üst kavram	Paralel
Bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması	Paralel, dörtgen
Dilin doğru kullanımı	+
Kısır döngüden/totolojiden kaçınma	+
Diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma	+
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+

Yardımcı unsurlardan alan etiketlemesi yapılmış, bir terim sözlüğü olduğu için kaynak dilden diğer hedef dillerdeki karşılıklarına yer verilmiştir, çapraz gönderim yapılmamıştır. Tanımda üst kavram kullanılmış; bu, terimin ait olduğu sınıf/cins/takımı göstermektedir. Tanım içinde yer alması gereken terimler de kullanılmıştır.

2.4. Tanımların Biçim Çözümlemesi

Çalışmanın “Tanımların Biçimsel Ölçütleri” bölümünde ele alınan bir tanımda bulunması gereken ölçütlerin “yamuk, piramit ve çember” tanımlarındaki varlık, yokluk durumuna göre tanımların biçimsel değerlendirilmesi yapıldı. Türk Dil Kurumunun “Sözlüklerin yazımlarına müdahale edilmemiştir.”¹⁰ beyanından dolayı Geometri 2000 değerlendirmeye alınmadı.

Tablo13. Tanımların Biçimsel Ölçütlerinin Değerlendirilmesi

¹⁰ Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü ile ilgili TDK'nin resmî sitesinde yer alan açıklamadan alınmıştır. Çevrim içi (25.05.2025)

<i>Tanımların Biçimsel Özellikleri</i>	<i>Çember</i>				<i>Piramit</i>		<i>Yamuk</i>		
	GTS	TBTS	MTS (2000)	MTS (1983)	GTS	TBTS	GTS	TBTS	MTS (1983)
Madde başı olan terim kalın(koyu) yazılmalı	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Madde başının tamamı küçük harflerle yazılmalı	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Madde başı düz yazılmalı	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Madde başının ardından noktalama işareti konulmamalı	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Tanım cümle olmamalı	-	-	-	-	-	+	-	+	-
Tanım büyük harfle başlamamalı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tanım cümle olmadığı için sonunda nokta olmamalı	-	-	-	-	-	-	-	-	-

3. Sonuç

Bir bilim, sanat ve meslek dalıyla ilgili özel kavramların dildeki işaretleri terimlerdir. Terimler belirli bir bilim dalıyla ilgili oldukları için genel dile ait olan kelimelerden farklıdır ve hedef kitlesi de bu durumdan kaynaklı değişmektedir. Genellikle uzmanlar ya da araştırmacılar tarafından tercih edilen terimler yorumdan uzak, daha dar, sınırları daha keskin bir alana sahiptir. Terimler bir sözlükte biçim bakımından diğer kelimelerden farklı olmasa da işlev bakımından ayrılır, herhangi bir terimin tanımına başvuran kişinin temel amacı o terimden bir şeyler öğrenmektir. Terimin tanımına başvurulduğunda iki yapı ile karşılaşılır: biçimle ve anlamla ilgili yapılar. Kullanıcının doğrudan sözlükle temas halinde bulunduğu bölüm olan tanımlar da tanımlanan ve tanımlayan öğelerinden oluşmaktadır.

Bir sözlükten beklenen, madde başının (tanımlananın) özelliklerinin tanımlayanda yer aldığı başarılı tanımlar ortaya koyabilmektir. Bunun için tanımlamada uyulması gereken belirli ölçütler vardır. Bunlar şu şekildedir: Tanımlar anlaşılabilir, kısa ve öz olmalıdır. Tanım kısaltılırken de tipikleştirmeye gidilerek tanım daraltılmamalıdır. Tanımda, önceden tanımlanmış veya genel olarak kullanılan terimler kullanılmalı, terimler ne gereğinden az ne de gereğinden fazla kullanılmalıdır.

Tanımda mümkün olduğunca basit kelimeler kullanılmalı, tanımlar kısa ve kesin olmalıdır. Kullanılan basit kelimelerin tanımın anlamını sınırlandırmamasına dikkat

edilmelidir. Terim, kendisine başvuruyla tanımlanmamalıdır yani kısır döngü yaratılmamalıdır. Tanım, bağlam içerisinde terimin yerine konulabilir yani “ikame edilebilir” olmalıdır. Terim, olumsuzluk bağlamında tanımlanmamalı yani ne olmadığı ifade edilerek tanımlanmamalıdır; tanım, olumlu olmalıdır. Tanım türü, terim türüne bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Tanım, hangi tanım tipolojisine göre hazırlandıysa o tipolojinin özellikleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Alan yazını taraması sonucu terminolojide en sık tercih edilen tanımın “analitik tanım”, “analiz ile tanım” olarak da ele alınan “işlemsel tanım” olduğu görülmüştür. Bu tanımda terimin üyesi olduğu sınıf verilir ve benzer diğer üyelerden onu farklı kılan yönleri belirtilir. İşlemsel tanım için “cins/sınıf/tür + ayırt edici karakteristikler” şeklinde formül oluşturulabilir. İşlemsel tanım ölçütleri; kesinlik, kısıklık, doğrudan üst kavram referansı, bilinen veya önceden tanımlanmış terimlerin kullanılması, nesnellik, kaynak güvenilirliği, hedef kitle, uygulama kapsamı, ilgili alana referans, bir kavram sistemine referans, dilin doğru kullanımı, kısır döngüden/totolojiden kaçınma, olumluluk, çeviriden kaçınma, diğer kavramların gizli tanımlarından kaçınma, üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu şeklindedir.

Özellikle işlemsel tanım kullanıldığında bazı madde başlarının tanımında yardımcı unsurlar yer almaktadır. Etiketleme, çapraz gönderim, eş anlamlılar -veya eş değerliler- kullanılması kimi madde başlarının tanımına destek sağlamaktadır. Bu kullanımlarda özellikle çapraz gönderim kullanımına dikkat edilmelidir. Çapraz gönderim; bakınız (bk.) ifadesi ile birlikte verilebilir ya da ok ($\rightarrow$) veya eşitlik ($=$) gibi bazı işaretlerin ardından kullanılabilir. Çapraz gönderimler kullanıcıyı farklı bir madde başına ya da farklı bir kaynağa yönlendirmelidir. Tanımlamada dikkat edilmesi gereken husus kavramları birbirlerinin eş anlamlısı ile tanımlamamaktır, bu durum kısır döngüye sebep olmaktadır. Bununla birlikte terimin kendisi de tanımda kullanılmamalıdır çünkü bu durum totolojiye yol açar.

Sözlüklerde kimi zaman tanımlarda bazı kusurlara rastlanmaktadır. Terimin onu diğer terimlerden farklı kılan yanlarının verilmemesi, aşırı kısıtlayıcı ya da başka terimlerle aynı kategoriye girecek şekilde aşırı geniş kapsamlı tanımlanması karşılaşılabilecek kusurlardandır.

Terminoloji çalışmalarında ISO ölçütleri standartlaşmanın sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. ISO’da yer alan madde başının kalın, küçük harflerle ve düz yazılması, madde başının ardından herhangi bir noktalama işareti kullanılmaması, tanımın cümle olmaması, bu sebeple büyük harfle başlamaması ve sonunda nokta işareti kullanılmaması gerektiği şeklindeki kuralları, tanımın biçim çözümleme ölçütleri olarak kullanmak mümkündür. Bu ölçütlere baktığımız zaman TBTS’nin bu ölçütlere daha uygun tanımlama yaptığı görülmüştür.

Tablo14. Farklı sözlüklerde tanımlarını incelediğimiz üç terimin içerik incelemesi

Tanımların Biçimsel Ölçütleri	Çember					Piramit			Yamuk			
	GTS	TBTS	MTS (2000)	MTS (1983)	G (2000)	GTS	G (2000)	TBTS	GTS	G (2000)	MTS (1983)	TB TS

Kesinlik	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+
Kısalık	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
Doğrudan üst kavram	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
Gerekli terimlerin varlığı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Dil kuralları	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+
Kısırdöngüden / totolojiden kaçınma	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+
Gizli tanım varlığı	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
Üst veya alt kavramların karakteristiklerinin yokluğu	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+

Bu tablodan da görüldüğü üzere Geometri (2000) sözlüğünde *çember* tanımında öznel ifadeler kullanılmış, piramit tanımında da GTS’de “birtakım” ifadesi belirsizliğe neden olmuştur. Terimlerin üst kavramları ve içlemlerine dair en az bir karakteristik özellik verilmiş, terimlerin tanımı yapılırken içinde yine terimler kullanılmıştır. İki sözlükte [GTS, Geometri (2000)] tanım içinde farklı bir terimin kısmen tanımı yapılmıştır. Bir tanımda kullanılan terimlerin karşılıklarının yine aynı sözlük içinde yer alması gerekirken tanımda geçen “düzlemdeş” ifadesinin karşılığı sözlükte yer almamaktadır. Bu kullanımda kullanıcıların çıkarım yoluyla eş düzlem, eş yüzey ifadesini çıkaracakları düşünülmektedir. Sözlükler içinde MTS’de (1983) yer alan tanımlarda kullanılan terimler diğer sözlüklerde yer alan tanımlarda kullanılan terimlerden daha teknik olduğu belirlenmiştir. Tanımları sözlükler açısından karşılaştırdığında hem biçim hem de içerik olarak ortaklıkları olmakla birlikte bir birlik olmadığı görülmüştür.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

“Makale tek yazarlıdır.”

Destek Beyanı

“Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.”

Çıkar Beyanı

“Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.”

Kaynaklar:

- Aslan, E. (2020). “Sözlükleri Oluşturan Temel Yapılar (Terim Ve Tanım Denemeleri)”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9 (23), 155-169.
- Atkins, B. T. S. ve Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide To Practical Lexicography*, Oxford: Oxford University Press.
- Bejoint, H.(1996). *Tradition and innovation in modern english dictionary*, Oxford: Clarendon Press.
- Benson, M., E. Benson and R.F. Ilson (1986), *Lexicographic Description of English*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Boz, E. (2015). Kullanıcı ve Sözlük İlişkisi. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 69, 41-52.
- Boz, E. (2020). Çevrimiçi Genel Sözlüklerde Tanım. *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 34, 1-14.
- Burkhanov, I. (1998), *Lexicography: A Dictionary of Basic Terminology*, Wydawn: Wyzszej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie
- Çapak, İ. (2004), Klasik Mantıkta Kategoriler Teorisi, *Felsefe Dünyası*, 2 (40), 108-128. Çoker, D., Karaçay, T. (1983), *Matematik Terimler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Demir, G. Y. (2015), *Dilin Belirsizliği*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Hacısalihoglu, H. , Akif, H. ve diğerleri (2000), *Matematik Terimleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları:739, Ankara.
- Hartmann, R. (2013). Resources, 373-390, *The Bloomsbury Companion to Lexicography*, Edt. Howard Jackson, New York.
- Jackson, H. (1988). *Words and Their Meaning*. New York: Longman.
- Jackson, H. (2016), *Sözlükbilime Giriş*, (Çev. Mehmet Gürlek ve Ellen Patat), İstanbul: Kesin Yayınları.
- Gökter Genç, B. (2018). “Tek Dilli Genel Sözlüklerde Tanım”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Gökter Genç, B. ve Yavuzarslan, P. (2020). “Genel Sözlüklerde Tanım Ve Tanımlama Yöntemleri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 17 (3), 392-411.
- Girişen, N. (2019). Terminolojide Tanım Tipolojisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Girişen, N. (2020). “Terminolojide Tanım Ve Tanım Çözümleme Ölçütleri”. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (Dada) Dergisi*, 1, 53- 73.
- Günay, D. (2007), *Sözcükbilime Giriş*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Kamacı Gencer, D. (2021). Türkçe Sözlük'teki Biçim Bilim Terimlerine Sözlük Bilimsel Bir Bakış. *Türkoloji Dergisi*, 25 (2), 183-206.
- KLU Felsefe Ansiklopedisi (2023), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Kutuzov, B.V. (1963), *Geometri* (Cilt1), Türk Matematik Derneği Yayınları, 1 (19), Çev. Hüseyin DEMİR, İstanbul.
- Landau, S. I. (2001). *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press.

- Robinson, R. (1972), *Definition*, London: Oxford University Press.
- Stock, P. (1988), "The structure and function of definitions", ZüriLEX'86/Proceedings, (Ed.) Mary Snell-Hornby, Proceedings of the 2nd EURALEX International Congress, 1986, Zürich, Tübingen: A. Francke Verlag, 81-89.
- Svensen, B. (1993). *Practical Lexicography: Principles and Methods of Dictionary Making*, translation of Swedish original published in 1987, Oxford University Press.
- Svensén, B. (2009). *A handbook of lexicography the theory and practice of dictionary-making*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Öner, N. (1986), *Klasik Mantık*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Yıkmiş, S. (2023). Sözlük Hazırlama Süreçleri. *Uluslararası Dil Edebiyat Ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 270-288.
- [Türk Dil Kurumu Sözlükleri](#) Güncel Türkçe Sözlük, Bilim Terimleri Sözlüğü, Geometri (2000) (Çevrim İçi)
- [TÜBA - Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü](#) (Çevrim içi)

Extended Summary

Dictionaries, the first examples of which date back to 2600 BC, have diversified over time due to reasons such as technological developments, dictionaries gaining a scientific identity, increased diversity of information, diversification of the user base, and differentiation in the purposes of dictionary use. The purpose of accessing dictionaries is to find definitions that explain the meaning of words and to improve language proficiency. One of the concepts users refer to in dictionaries is terms. Terms are different from words belonging to the general language because they are related to a specific field of science, and their target audience also varies due to this. Terms, which are generally preferred by experts or researchers, have a narrower, more precise meaning, free from interpretation. Although terms may not differ from other words in terms of form in a dictionary, they differ in terms of function. The main purpose of a person referring to the definition of a term is to learn something about that term. When we refer to the definition of a term, we encounter two structures: structures related to form and structures related to meaning. Definitions, which are the section where the user directly interacts with the dictionary, consist of defined and defining elements. What is expected from a dictionary is to provide successful definitions in which the characteristics of the headword (the defined term) are included in the definition. For this, there are certain criteria that must be followed in the definition. These are as follows: Definitions should be understandable, concise, and to the point. When shortening a definition, it should not be narrowed down by typification. Definitions should use terms that have been previously defined or are commonly used, and terms should not be used either too little or too much. The type of definition may vary depending on the type of term. The definition should be prepared in accordance with the characteristics of the typology according to which it was prepared. As a result of a literature review, it was observed that the most frequently preferred definition in terminology is the "analytical definition," also referred to as the "definition by analysis." In this definition, the class to which the term belongs is given, and the aspects that distinguish it from other similar members are specified. For the analytical definition, the formula "genus/class/type + distinguishing characteristics" can be used. The criteria for an intrinsic definition are: precision, brevity, direct reference to the superordinate concept, use of

known or previously defined terms, objectivity, source reliability, target audience, scope of application, reference to the relevant field, reference to a conceptual system, correct use of language, avoidance of circularity/teleology, positivity, avoidance of translation, avoidance of implicit definitions of other concepts, and absence of characteristics of superordinate or subordinate concepts. Based on these evaluations, the Turkish Language Institution's Contemporary Turkish Dictionary, as well as the TDK's Dictionary of Mathematical Terms, Dictionary of Geometry, and Dictionary of Turkish Scientific Terms, contain definitions of the terms “circle, pyramid, and trapezoid.” in the Turkish Language Institution's Contemporary Turkish Dictionary, as well as in the TDK's Dictionary of Mathematical Terms and Dictionary of Geometry and Dictionary of Turkish Scientific Terms. Based on the data obtained, the following formal characteristics were observed: The rules that the heading in ISO should be written in bold, lowercase letters, and without any punctuation marks after the heading, that the definition should not be a sentence, and therefore should not start with a capital letter and should not end with a period, can be used as criteria for analyzing the form of the definition. When we look at these criteria, it is seen that TBTS provides definitions that are more in line with these criteria. When we examine the definition contents according to the intransitive definition typology, we see that subjective expressions are used in the definition of circle in the Geometry (2000) dictionary, and the expression “some” in the definition of pyramid in GTS has caused ambiguity. At least one characteristic feature has been given for the superordinate concepts and intensions of the terms, and terms necessary for the definition of the terms have been used in the definitions of the terms. In both dictionaries, the definition of a different term has been partially provided within the definition. The equivalent of the term “coplanar,” which should be included in the same dictionary as the terms used in a definition, is not included in the dictionaries. It is assumed that users will infer the terms “equal plane” and “equal surface” through deduction. It has been determined that the terms used in the definitions in MTS (1983) are more technical than those used in the definitions in other dictionaries. When comparing the definitions from the perspective of the dictionaries, it is observed that while there are commonalities in both form and content, there is no unity.